

³² Там же. С. 168.

³³ Там же. С. 169.

³⁴ Там же. С. 169.

³⁵ Акты ЮЗР. Т. 3. С. 315.

³⁶ ВУР. Т. II. С. 200–201.

³⁷ Там же. С. 201.

³⁸ Там же. С. 201.

³⁹ Там же. С. 217.

⁴⁰ Акты ЮЗР. Т. 3. С. 337.

⁴¹ РГАДА. Ф. 210. Белгородский стол. Стб. 297. Л. 87; Акты ЮЗР. Т. 3. С. 342, 345, 349.

⁴² РГАДА. Ф. 210. Белгородский стол. Стб. 297. Л. 75, 107; Акты ЮЗР. Т. 3. С. 336; ВУР. Т. II. С. 201.

⁴³ Акты ЮЗР. Т. 3. С. 336.

⁴⁴ Там же. С. 346.

⁴⁵ Там же.

⁴⁶ Kubala L. Poselstwo Puszkina w Polsce w roku 1650 // Szkice historyczne. Lwów, 1880. Seria 1. S. 194–197.

⁴⁷ Акты ЮЗР. Т. 3. С. 276.

⁴⁸ ВУР. Т. II. С. 307–312.

Victor Brekhunenko. *The Intelligence of the Muscovite's Posolsky and Rozriadnyi Prykazes in Ukraine (XVI – the Middle of the XVII Centuries)*. The article investigates the system of Muscovite's intelligence in the territory of Ukraine. The kind of search, accumulation and transfer of the different information by Posolskyi and Rozriadnyi prykazes as a main executives are researched. On the base of which took place in the course of National Liberation War the role of the intelligence practices for Muscovite's rule are depicted.

Key words: intelligence, Posolsky prykaz, Rozriadnyi prykaz, informers, provincial officials, informational lacunas.

Отримано: 15.06.2018 р.

УДК 327(438:470)«1648»

Олександр Юга

СПРОБИ УРЯДУ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ЗАЛУЧЕННЯ МОСКОВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ДО АНТИКРИМСЬКОЇ ПОЛІТИКИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1648 Р.

Олександр Юга. Спроби уряду Речі Посполитої залучення Московської держави до антикримської політики у першій половині 1648 р. У статті висвітлено спроби владних кіл Польсько-Литовської держави у першій половині 1648 р. залучити Московію до антикримської політики. Встановлено, що основ-

ними цілями обраного у Варшаві політичного курсу щодо Москви були: по-перше, унеможливити реалізацію царем планів відвоювання в Речі Посполитій після війни 1632–1634 рр. Смоленська, по-друге, перешкодити наданню з боку Московії військової допомоги Війську Запорозькому, по-третє, не допустити українсько-татарського військового союзу антипольського спрямування. З'ясовано, що основними причинами невдачі польсько-литовської владної верхівки у реалізації визначених цілей були недостатня аргументація, яка в очах царя не підтверджувалася реальним розвитком подій, чітко продумані і вдалі дипломатичні заходи Б. Хмельницького та відсутність у Москви готовності вже у 1648 р. до активної участі у військових кампаніях.

Ключові слова: політична еліта, Річ Посполита, Московська держава, Кримське ханство, Б. Хмельницький, українська проблема.

Александр Юга. Попытки правительства Речи Посполитой привлечения Московского государства к антикрымской политике в первой половине 1648 г. В статье отражены попытки властных кругов Польско-Литовского государства в первой половине в 1648 г. привлечь Москву к антикрымской политике. Установлено, что основными целями избранного в Варшаве политического курса относительно Москвы были: во-первых, сделать невозможной реализацию царем планов отвоевания у Речи Посполитой после войны 1632–1634 гг. Смоленска, во-вторых, помешать предоставлению со стороны Московии военной помощи Войску Запорозькому, в-третьих, не допустить украинско-татарского военного союза антипольского направления. Выяснено, что основными причинами неудачи польско-литовской властной верхушки в реализации определенных целей были недостаточная аргументация, которая в глазах царя не подтверждалась реальным развитием событий, четко продуманные и удачные дипломатические мероприятия Б. Хмельницкого и отсутствие в Москве готовности уже в 1648 г. к активному участию в военных кампаниях.

Ключевые слова: политическая элита, Речь Посполитая, Московское государство, Крымское ханство, Б. Хмельницкий, украинская проблема.

До проблеми польсько-російських відносин середини XVII століття уже зверталися як українські¹, так і зарубіжні² дослідники. Проте з позицій інтересів та спроб польських урядовців залучити Москву до антитатарської політики в контексті пошуку шляхів розв'язання української проблеми дане питання окремо не вивчалось.

Відразу зауважимо, що така ідея в середовищі річпосполитського політикуму не з'явилася вперше лише в 1648 році. Зважаючи на експансіоністські плани Москви щодо українських та литовських земель задовго до 1648 р., Варшаву це не могло не турбувати й змушувало замислитися над необхідністю прив'язати зовнішню політику царського уряду до інших проблем, зокрема в напрямку Криму. Теоретично такі наміри могли здійснитися, адже відомо, що хан Іслам-Гірей III виношував задум відвоювання в Москви Казані і Астрахані³. Відтак, конфлікт цілком міг відбутися. Варшаві залишалось лише підштовхнути одну зі сто-

рін зробити перший крок. У випадку такого розвитку подій – розгортання військових дій між Московською державою та Кримським ханством, Річ Посполита позбавлялася нападів татар на свої східні терени, а також уникала територіальних претензій Москви. І хоча, як зауважують окремі українські дослідники, Смоленська війна остаточно засвідчила неспроможність Москви подолати Річ Посполиту військово, і вона після того не була готова до відкритих змагань за «руські» землі, це не означало, що російський уряд відмовився від своїх планів щодо українських та литовських земель. Навпаки, про факт втрати Смоленська у Москві не забували, і лише вичікували зручного моменту для його повернення. Крім того, російський уряд добре розумів, що без оволодіння названими вище землями не можна було сподіватися на геополітичне домінування в Східній Європі⁴, чого власне він і прагнув.

Таким чином, навіть після невдачі для Московської держави Смоленської війни 1632–1634 рр. Варшава не могла бути повністю безпечною з боку Московії. Особливо інтерес до Москви в політичному середовищі Речі Посполитої зріс з розгортанням на українських землях у 1648 р. національно-визвольної боротьби. Це було зумовлено, на наш погляд, двома найголовнішими обставинами: по-перше, необхідністю переконатися, що Москва не скористається з ситуації та не підтримає Військо Запорозьке (особливо після смерті в травні короля Владислава IV, адже за подібних обставин у 1632 р. після смерті Сигізмунда III царський уряд розірвав перемир'я і оголосив Речі Посполитій війну), по-друге, наявністю в середовищі політичної еліти плану організації турецької війни, як одного зі способів розв'язання української проблеми, до якого планувалося залучити і Московську державу.

Перші повідомлення польськими урядовцями російським про втечу на Запорожжя «свавільників козаків» на чолі з Б. Хмельницьким зустрічаємо в листі брацлавського воєводи А. Киселя до путивльського воєводи Ю. Долгорукого від 17 березня 1648 р. В ньому чітко наголошувалося на задумі повсталих «донських козаків підбити (підбурити) на море», що подавалося А. Киселем як загроза порушення миру з турецьким султаном⁵, причому не з боку останнього, а саме Річчю Посполитою (руками повсталих козаків) та Московською державою (через можливу участь в поході на Чорне море також і донських козаків). В такий спосіб брацлавський воєвода намагався продемонструвати царським урядовцями, що повсталі козаки становлять загрозу і для Московської держави. В одному з березневих листів до коронного гетьмана М. Потоцького А. Кисіль визнавав, що в листах до московських воєвод «прибавив і те, що частина свавільних козаків, пробравшись на Запорожжя, хоче налагодити зв'язок з донцями для того, щоб йти на море, що зачіпає договори, укладені обома, поєднаними між собою вічним договором (1634 р.), державами з турецьким султаном». Відверто зазначалася і мета такого вчинку – «так як їх (Москви – О. Ю.) вороги, згідно умов договору (1634 р.), являються нашими ворогами, так і наші зрадники (повсталі козаки – О. Ю.) повинні визнаватися ними за зрадників»⁶. Брацлавський воєвода запевняв коронного гетьмана, що йому «як і до цього часу було, повірять в царя»⁷.

Варто відзначити, що подібний задум – налаштувати керівництво Москов-

ської держави проти повсталих козаків й унеможливити надання їм підтримки (урядовці Речі Посполитої станом на весну 1648 р. не мали певності у невтручанні Москви у конфлікт) – виношував і М. Потоцький. Підтвердженням цьому є листування з коронним гетьманом А. Киселя, який в частині роздумів про можливу позицію Москви чітко повідомляв М. Потоцькому: «я вже зробив те, що ваша милість наказуєш мені зробити»⁸ (йшлося про необхідність написання листів до московських воєвод).

Проте, повідомлення річпосполитських урядовців російським воєводам про можливу підтримку повсталого козацтва донськими козаками, зокрема в контексті здійснення спільного кримського походу, на думку В. Брехуненка, не могло сильно зачепити Московію, яка після 1646 р. хоч і відклала на пізніший час організацію вторгнень у межі ханату, але від наступальних планів щодо Криму не відмовилася. Більше того, українське козацтво продовжувало розглядатися царем в якості потенційного союзника у протистоянні з мусульманськими сусідами. Саме тому спроби А. Киселя «закрити» для Б. Хмельницького Дон не мали шансів на успіх⁹. Натомість у березні – на початку квітня насторожити Москву могла інформація про укладення українсько-кримського військового союзу, якою представники владних кіл Речі Посполитої в названий час не володіли, а А. Кисіль взагалі не вірив в можливість його укладення.

Проте, про Бахчисарайський договір між Б. Хмельницьким і ханом знали у Москві. Так, 10 квітня в листі бояр О. Трубецького, Г. Пушкіна і думного дяка М. Чистого до А. Киселя повідомлялося про згоду кримського хана на прохання запорозьких козаків «йти війною на землю королівської величності (*польського короля* – О. Ю.)»¹⁰ У відповідь А. Кисіль в листі від 4 травня подякував за інформацію про «кримські замисли» та повідомляв, що «вас братів наших і рать (військо) його царської величності до себе очікувати будемо»¹¹. На переконання воєводи, надання царем військової допомоги Речі Посполитій мало чітко засвідчити як козакам, так і татарам «братську любов і міцний союз государів наших»¹². 10 травня вже І. Вишневецький в листі до путивльського воєводи М. Плещеева повідомляв про задум татар здійснити похід «або в державу його королівської милості, або в московську землю царської величності». Тому радив бути царським військам «напоготові і остерігатися зі сторони того неприятеля святого хреста», а у випадку отримання інформації про наступ татар на землі Корони Польської – «надати нам допомогу своїми ратними людьми»¹³.

Як бачимо, йшлося про спробу безпосередньо залучити царське військо до збройної боротьби з повсталими козаками й татарами та в такий спосіб унеможливити реалізацію царем агресивних планів щодо Речі Посполитої, зокрема спробувати повернути Смоленськ (у Варшаві не відкидали такого розвитку подій). За словами А. Киселя «можна вчинити так, як чинять всі народи, які, не маючи сил відвести від себе небезпеку, переносять її на ворога»¹⁴. Задля застосування цієї формули до Москви й переведення її в практичну площину польським урядовцям необхідно було будь-що втягнути Московську державу в збройний конфлікт з козацтвом й татарами. Відтак, з боку представників політичної еліти Польсько-Литовської держави постійно лунали нагадування царським урядникам про

необхідність виконання умов мирного договору 1634 р. та домовленостей про спільну боротьбу проти татарських нападів.

Окрім того, задуми А. Киселя спрямувати Москву проти татар були зумовлені королівськими планами організації «турецької війни», з якими він був обізнаний і навіть брав участь в їх реалізації (в 1646 р. очолював посольство до Москви, яке мало завершити справу формування антитатарського союзу)¹⁵. Щоправда, на боці Речі Посполитої мали виступати і козаки. Проте, з початком в 1648 р. козацького повстання на Запорозжжі постали нові завдання, зокрема недопущення допомоги повстанцям з боку Москви та реваншу царя за Смоленську війну.

Уже після поразок польських військ біля Жовтих Вод і під Корсунем та після смерті 20 травня короля Владислава IV примас М. Лубенський у листі до А. Киселя від 8 червня повідомляв про зміст листа, написаного ним разом з сенаторами до Розрядного приказу та просив ознайомитися з ним. Після цього А. Кисель на прохання примаса мав «написати його (листа) прийнятним стилем за відповідною формою і зі своїм власним посланням якнайшвидше відіслати». М. Лубенський наголошував на необхідності «просити, щоб цар дотримав Речі Посполитій умови миру, як і обіцянку відносно захисту від поганих (*татар* – О. Ю.), в чому тепер є необхідність; і спрямував на Крим свої війська, коли татари будуть зайняті тут з нами»¹⁶. З однієї сторони в цих рядках простежується єдина, причому цілком логічна в складних для Речі Посполитої умовах, мета – наступом царських військ на Крим змусити татар залишити козаків і повернутися додому. Проте, на наше переконання, була й інша мета – втягнути Московську державу у війну з Кримським ханством і не допустити можливої її військової агресії проти Речі Посполитої.

Варто зазначити, що у відповідь на травневі заклики польських урядовців до Москви виступити проти татар, цар вирішив підтягнути до українського кордону 40-тисячне військо, щоб в разі необхідності «литовським людям допомагати і з ними сходитися, і над татарами разом промишляти»¹⁷. Проте, до його застосування справа так і не дійшла, що було зумовлено, в значній мірі, розгортанням у червні в Москві повстання.

З проханням продовжувати переговори з Московською державою до А. Киселя в середині червня звертався також канцлер Є. Оссолінський. Він зауважував, що «поскілки на кордонах стоїть добре оснащене в повній готовності московське військо, було б непогано і навіть корисно обернути (спрямувати) його на Крим»¹⁸. Канцлер повідомляв також про особисті звернення і до «литовських панів, щоб вони, зберігаючи вірність укладеному союзу (*очевидно йшлося про Люблінську унію 1569 р.* – О. Ю.), не залишалися в стороні»¹⁹. Швидше за все Є. Оссолінський мав на увазі нагальну необхідність і литовських урядовців докладати зусиль для недопущення московської агресії на землі Речі Посполитої, а в першу чергу на терени власне Великого князівства Литовського. Є підстави вважати, що представники литовської політичної еліти прислухалися до порад канцлера. Так, в листі до литовського польного гетьмана Я. Радзивілла від 26 червня примас М. Лубенський дякував йому «за те, що Ви не втрачаєте з виду Москву, і за те, що зволили післати до них гінця»²⁰.

Щодо власне литовських політиків необхідно відзначити, що відомість про

смерть 20 травня короля викликала загальну тривогу в середовищі політичної еліти князівства. Литовська еліта побоювалася, що важким становищем Речі Посполитої в період безкоролів'я може скористатися Московська держава, розпочавши наступ на литовські землі. Такі побоювання в значній мірі були зумовлені попереднім негативним досвідом взаємин Великого князівства Литовського з Московською державою, а також обізнаністю з її самодержавними порядками й породженими ними територіальними апетитами – Смоленська війна розпочалася в 1632 р. наступом російської армії саме на Литву. Зрозуміло, для литовських владних кіл було абсолютно очевидним бажання царя повернути втрачений після невдалої для Московії війни 1632–1634 рр. Смоленськ. Так, ще в день смерті короля Я. Радзивілл у листі до смоленського воєводи Єжи Кароля Глебовича вказував на необхідність готуватися до оборони, оскільки «сусід (*Московська держава* – О. Ю.) не пропустить тієї okazji (*смерті короля* – О. Ю.)». Відтак, литовський польний гетьман звернувся до сенаторів з проханням надати дозвіл на формування необхідного війська.

Тобто, як тільки но з'явилася потенційна загроза для Литви, представники її еліти відразу активізувалися. І це було цілком зрозуміло, адже якщо вгамування повсталого козацтва було проблемою Корони, то питання гарантування безпеки з боку Московської держави перебували уже в компетенції власне Великого князівства Литовського. Відтак, необхідність мобілізації литовських військових сил зумовлювалася саме можливою небезпекою з боку Московії.

У сприйнятті литовських політиків ситуація для втручання Москви дійсно виглядала сприятливою: Корона була послаблена в результаті травневих поразок, завданих повсталим козацтвом, а Литва – паралізована повстаннями поспільства. Відзначимо, що такі побоювання були аж ніяк не безпідставні, адже вже на початку червня Б. Хмельницький закликав царя Олексія Михайловича здійснити наступ на Річ Посполиту²¹. В разі реалізації такого сценарію удар на себе прийняла б саме Литва.

Занепокоєння серед владних кіл Речі Посполитої влітку 1648 р. можливим спільним наступом українських і російських військ постійно «підкріплювалися різними листами з Волині, з Поділля і з України». За твердженням наприкінці липня в одному з листів невідомого шляхтича, «всі вони (*урядовці* – О. Ю.), хоч і писали в різних числах, але сходяться в тому, що козаки, з'єднавши своїх мужів з московським царем і з татарами такий мають замисел, щоб вигубити весь шляхетський народ, а на королівство посадити московського царя». Повідомляв також, що «вже де-факто Москва, відібравши Сіверщину, переправляє через Дніпро великі війська в середину Корони. Друге військо направили під Смоленськ, щоб так з двох боків легше поконати Річ Посполиту»²². Виходячи з такої інформації, заклики річ-посполитських урядовців до російського царя і воєвод з проханням спільного походу проти татар ставали інтенсивнішими. Зокрема, це помітно з кореспонденції представників владних кіл Московської держави, в якій досить часто згадуються прохання польських урядників «про допомогу і об'єднання на бусурман»²³.

Цікаво, що після смерті короля Владислава IV, остерігаючись наступу російських військ, представники правлячої верхівки Речі Посполитої навіть декларували царю своє бажання бачити його новим королем Польсько-Литовської держа-

ви. Про це свідчить відписка севських воєвод від 7 червня до царя, в якій зазначалося, що канцлер Є. Оссолінський у своїх листах висловлював побажання, аби «бути під твоєю царською високою рукою і тебе великого государя собі царем мати, і з Московською державою заодно бути». Воєводи повідомляли царю, що подібні побажання лунають і в середовищі шляхти та міщан²⁴. Все це робилося й для того, щоб позбавити Військо Запорозьке шансу заручитися підтримкою Московії.

У липні річпосполитські урядовці знову взяли за справу переконання царя та його урядників в небезпеці українсько-кримського наступу на Московію. Проте, досягти від Москви бажаної для Речі Посполитої підтримки не вдавалося. Навпаки, 11 липня цар видав розпорядження І. Болховському припинити контакти з А. Киселем. 13 липня з Москви було надіслано повідомлення до А. Киселя і до сейму, в якому йшлося про те, що цар відкладає розгляд питання про надання військової допомоги Речі Посполитій проти татар до обрання нового короля (при цьому наголошувалося, що Москва не збирається відступати від укладених з Варшавою договорів)²⁵. Наприкінці липня про позицію царя вже знав Б. Хмельницький, про що свідчить висловлена ним в листі від 29 липня до хотмиського воєводи подяка за те, «що ляхам на нас допомагати не хоче»²⁶. Зауважимо, що така позиція царя була зумовлена погрозами Б. Хмельницького, що у випадку, якщо Москва не надасть військової допомоги Війську Запорозькому, або ще гірше – підтримуватиме Варшаву, тоді українське військо спільно з татарами (або навіть і з поляками, попередньо помирившись з ними²⁷) здійснить наступ на Московію.

Значного удару задумам владної верхівки Речі Посполитої переконати царя і його урядників у небезпеці з боку українсько-татарського військового союзу завдала Пилявецька битва та подальший похід Б. Хмельницького на західноукраїнські землі. Для Москви обидві події стали вагомими аргументами на користь остаточного переконання в тому, що всі сили Війська Запорозького та його союзників татар спрямовані виключно проти Речі Посполитої. Окрім того, повністю зазнав краху поширений раніше річпосполитськими урядовцями міф про те, що після розгрому українсько-татарськими військами Польсько-Литовської держави, наступною їх ціллю стане Московія.

Отже, з розгортанням на Запорожжі в лютому 1648 р. козацького повстання, а особливо після смерті в травні короля Владислава IV, у владних колах Речі Посполитої визрів задум будь-що не допустити втручання у її «внутрішні справи»²⁸ Московії. Задля цього здійснювалися спроби спрямувати останню проти Кримського ханства, чим планувалося досягти декількох цілей: унеможливити реалізацію царем планів відвоювання в Речі Посполитої після війни 1632–1634 рр. Смоленська, перешкодити наданню з боку Московії військової допомоги Війську Запорозькому та усунути загрозу українсько-кримської військової співпраці антипольського спрямування. Проте, втілити в життя такий задум політичній еліті Польсько-Литовської держави не вдалося. Серед цілої низки причин цього найвагомішими вважаємо три: недостатня аргументація з боку польських урядовців, яка в очах царя не підтверджувалася реальним розвитком подій, чітко продумані і вдалі дипломатичні заходи Б. Хмельницького та відсутність у Москві готовності вже у 1648 р. до участі у військовій кампанії проти Криму (як і проти Речі Посполитої).

Примітки:

¹ Брехуненко В. Московська експансія і Переяславська рада 1654 року. К. : [б. в.], 2005; Його ж. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII–XVIII ст. К. : Темпора, 2014; Газін В. Європейський вектор у зовнішній політиці Московської держави та козацька Україна (середина – друга половина 50-х рр. XVII ст.) // *Terra cossacorum* : студії з давньої історії України. Науковий збірник на пошану доктора історичних наук, професора Валерія Степановича Степанкова. К., 2007. С. 141–154; Горобець В. «Волимо царя східного» : Український гетьманат та російська династія до і після Переяслава. К. : Критика, 2007; Його ж. Еліта козацької України в пошуках політичної легітимації: стосунки з Москвою та Варшавою, 1654–1665. К. : Інститут історії України, 2001; Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет: наукове видання. К. : Темпора, 2009; Федорук Я. О. Віленський договір 1656 року : Східноєвропейська криза і Україна у середині XVII століття. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011; Чухліб Т. В. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. К. : Арістей, 2005.

² Заборовский Л. В. Крымский вопрос во внешней политике России и Речи Посполитой в 40-х – середине 50-х годов XVII века // *Россия, Польша и Причерноморье в XV–XVIII вв.* М. : Наука, 1979. С. 263–275; Заборовский Л. В. Россия, Речь Посполитая и Швеция в середине XVII в. Из истории международных отношений в Восточной и Юго-Восточной Европе. М. : Наука, 1981; Иванов Д. И. Речь Посполитая в планах московских политиков накануне Виленских переговоров 1656 года (из истории международного кризиса в Восточной Европе середины XVII в.) // *Славяноведение.* 2002. № 2. С. 52–68; Bobiatyński K. *Od Smolenska do Wilna. Wojna Rzeczypospolitej z Moskwa, 1654–1655.* Zabrze : Inforteditions, 2004; Franz M. *Idea państwa kozackiego na ziemiach ukraińnych w XVI–XVII wieku.* Toruń : Adam Marszałek, 2006; Majewski W. *Plany wojny tureckiej Władysława IV a rzymsko-przymierze kozacko-tatarskie z 1645 r.* // *Przekład Historyczny.* Warszawa, 1973. T. LXIV. Z. 2. S. 267–282; Wójcik Z. *Dyplomacja Polska w okresie wojen drugiej połowy XVII wieku (1648–1699)* // *Historia dyplomacji polskiej.* Warszawa, 1982. T. 2 (1572–1795). S. 163–170.

³ Брехуненко В. Московська експансія і Переяславська рада 1654 року. К., 2005. С. 188.

⁴ Там само.

⁵ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России (далі – АЮЗР). СПб. : Тип. П. А. Кулиша, 1861. Т. 3 : 1638–1657. С. 166–167; Воссоединение Украины с Россией (далі – ВУсР) : Документы и материалы: В 3 т. М. : АН СССР, 1953. Т. 2. 1648–1651. С. 13–14.

⁶ Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. (далі – ДОВ). К. : Наукова думка, 1965. С. 19.

⁷ Там же.

⁸ Там же.

⁹ Брехуненко В. Московська експансія і Переяславська рада 1654 року. К. : [б.в.], 2005. С. 202–203.

- ¹⁰ АЮЗР. Т. III. С. 180.
- ¹¹ Там же. С. 185.
- ¹² Там же. С. 189–190.
- ¹³ Там же. С. 191.
- ¹⁴ ДОВ. С. 23.
- ¹⁵ Качмарчик Я. Богдан Хмельницький. Перемишль-Львів, 1996. С. 40.
- ¹⁶ ДОВ. С. 47.
- ¹⁷ АЮЗР. Т. III. С. 244.
- ¹⁸ ДОВ. С. 53.
- ¹⁹ Там же.
- ²⁰ Там же. С. 57.
- ²¹ ВУсР. Т. II. С. 32–33.
- ²² Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. Т. 1 : (1648–1649 рр.) / Упоряд. о. Ю. Мицик. К., 2012. С. 98–99.
- ²³ АЮЗР. Т. III. С. 204.
- ²⁴ Там же. С. 205–207.
- ²⁵ ВУсР. Т. II. С. 76; Федорук Я. Зовнішньополітична діяльність Богдана Хмельницького і формування його політичної програми (1648 – серпень 1649 рр.). Львів, 1993. С. 31.
- ²⁶ АЮЗР. Т. III. С. 233–234.
- ²⁷ Там же. С. 233.
- ²⁸ Саме так трактували у Варшаві спочатку козацьке повстання, а пізніше національно-визвольну боротьбу українського народу.

Oleksandr Yuga. Attempts of the Polish-Lithuanian Commonwealth government to involve the Moscow state in the anti-Crimean policy in the first half of 1648. The article highlights the attempts of the authorities of the Polish-Lithuanian state in the first half of 1648 to attract Muscovy to anti-Crimean policy. It is established that the main objectives of the policy towards Moscow chosen in Warsaw were: first, to make it impossible for the Tsar to implement plans for the conquest of the Polish-Lithuanian Commonwealth after the war of 1632–1634 Smolensk, secondly, to prevent the provision by Muscovy military assistance to the Zaporizhia Army, thirdly, to prevent the Ukrainian-Tatar military Union of the anti-Polish direction. It is found that the main reasons for the failure of the Polish-Lithuanian ruling elite in the implementation of the goals were insufficient arguments, which, in king's opinion, was not confirmed by the real development of events, well-thought and successful diplomatic measures of B. Khmelnitsky and the lack of readiness to actively participate in military campaigns in Moscow in 1648.

Key words: political elite, Commonwealth, Moscow state, Crimean khanate, B. Khmelnitsky, Ukrainian problem.

Отримано: 12.07.2018 р.